G

Informace o Chartě 77 - č. 15 - r. 1978
od 6. prosince do 20. prosince 1978

str.

Dokument Charty 77 - č. 23
(Postavení Cikánů-Romů v ČSSR) 1

Sdělení Charty 77 ze dne 10. 12. 1978
(Charta vydává stať prof. Hájka k 30. výročí Všeobecné deklarace lid. práv) 10

Prof. Jiří Hájek: K 30. výročí Všeobecné deklarace lidských práv 10

Všeobecná deklarace lidských práv 15

Výbor na obranu nespravedlivě stíhan ých:
Sdělení č. 60 (Odvolání Jiřího Chmela) 18
Sdělení č. 61 (Jiří Chmel odsouzen) 18

Dopis prezidentu Husákovi - žádost o přerušení trestu pro Jana Šimsu 20

Dopis předse ovi okresního soudu v Plzni - žádost o přerušení trestu pro Jana Šimsu 20

Dr. Ladislav Hejdánek a Jiří Dienstbier píší Lubomíru Strougalovi - jde o protest proti nezákonnostem , kterých se dopouští policie vůči Václavu Havlovi 21

Václav Šabata - Dopis prezidentu G. Husákovi (Žádost o ~~přerušení~~ zastavení trestního stíhání Jaroslava Šabaty) 21

Dolores Šavrdová žádá o pomoc pro svého vězněného muže 22

Dana Němcová : Dopis přátelům (Ohlášení hladovky za politické vězně) 23

000 ooo 000

Charta 77, vycházejíc z čs. Ústavy a zákonů, jakož i mezinárodních paktů o lidských právech a Všeobecné deklaraxe lidských práv OSN, prosazuje od začátku své činnosti zásadu, že lidských práv a demokratických svobod, zaručených právním řádem, mají požívat všichni lidé bez jakékoli diskriminace. Znamená to mimo jiné, že těchto práv a svobod mají požívat lidé bez ohledu na národnostní příslušnost či etnický původ a že příslušnost k určité národnosti či rase nemůže být příčinou omezování či odnětí práv a svobod.

Charta 77 ukázala, že z hledsika lidských práv je čs. právní řád rozporuplný, a to jak v oblasti příslušných zákonných a jiných právních ustanovení, která práva občanů vyhlašují a popisují, tak v oblasti zákonných záruk těchto práv; ukázala rovněž mnohokrát, že denní praxe státních a společesnksých orgánů a institucí často popírá lidská práva, která se čs. stát zavázal respektovat na mezinárodním foru, ale i občanská práva vyhlášená Ústavou a zákony. Tento dvojí všeobecně neutěšený stav - právního řádu a denní praxe - nás nezbavuje povinnosti vyslovit kritický názor na takové porušování lidských práv, které souvisí méně s politickými poměry v zemi než např. politická diskriminace v povolání a zaměstnání nebo trestní postih osob pro projevy jejich přesvědčení. Takové méně politické a proto méně zjevné porušování lidských práv vidíme v diskriminaci cikánských spoluobčanů (Romů), o jejichž společenském postavení - zejména z hlediska porušování právního řádu - vypracovala skupina signatářů Charty 77, zabývajících se problémy menšin, první úvahu. Jejím zveřejněním chceme podnítit diskusi o této otázce a vyvolat zájem o problémy Romů. Uvědomujeme si při tom, že jejich postavení ve společnosti ovlivnuje celá řada faktorů, a i proto vyzýváme všechny, kdo mohou přispět k osvětlení těchto otázek ve snaze pomoci zlepšit životní podmínky a společenské postavení Cikánů - Romů, aby se do tohoto společného úsilí zapojili.

Domníváme se zároven, že samotní Romové se budou snažit prosazovat svá občanská, politická, sociální, kulturní a hospodářská práva. Zjišťujeme, že po administrativním urušení Svazu Cikánů - Romů, není v této zemi romská organizace či instituce, která by hájila jejich zájmy. (Neexistuje ani neromská státní instituce tohoto druhu.) Založení takové organizace pokládáme za velmi potřebné. Chceme přitom zdůraznit, že řešení otázky nevidíme v prosté integraci romského ~~xxxxx~~ obyvatelstva do společnosti (a ve vytváření podmínek pro tuto integraci). O tom, zda mají Romové splynout s většinovým obyvatelstvem, přijmout beze zbytku jeho civilizační hodnoty a ztratit svou etnickou entitu, mohou totiž rozhodnout jen oni sami. Jen oni sami mohou rozhodnout o stupni této integrace, pokud ji přijmou. Tomuto rozhodování je vystaveno romské obyvatelstvo stále a vlastně každý Rom po celý život a je na většinovém obyvatelstvu a orgánech státní moci, aby vytvořily důstojné podmínky pro toto rozhodování a aby přispěly k atmosféře vzájemného pochopení.

K tomu také míří závěry úvahy a praktické kroky, jimiž by řešení romské otázky v Československu mohlo započít. Charta 77 předkládá tuto úvahu veřejnosti i čs. úřadům jako podklad k diskusi.

Praha dne 13. 12. 1978

Žádáme, aby příspěvky do diskuse byly zasílány též Chartě 77, a to na adresu: Jan Ruml, Praha 10, Kremelská 104/150.

Václav Havel
mluvčí Charty 77

dr. Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

Situace Cikánů-Romů v Československu neptaří k tématům, která poutají obecnou pozornost a většina lidí o problémech této nejdiskriminovanější menšiny prakticky nic neví. Tato neinformovanost je důsledkem cílevědomého utajování všeho podstatného, co s Cikány-Romy souvisí. Věci však dospěly příliš daleko, než aby směly pokračovat bez protestu.

Postoj veřejnosti kolísá mezi lhostejností a rasismem. Projevy rasismu a segregacionismu se množí a budou se množit. Cikáni-Romové, kteří jsou nejbezprávnější skupinou obyvatelstva v Československu, v obecných představách k obětem nezákonností nepatří, to je naopak výsadou "slušných lidí". Bude-li mlčení o těchto věcech pokračovat, může dojít k tragickému paradoxu: Cikáni-Romové splynou v obecném povědomí - v povědomí občansky lhostejných konzumentů právě tak jako v povědomí občanů zasazujících se o zákonnost - se společenskými zlořády a nakonec je ještě budou represivní orgány, které nesou hlavní vinu na tom, jak dnes Cikáni-Romové v Československu žijí, chránit před lidmi, kteří budou proti týmž orgánům prosazovat zákonnost a humanitu. A stará židovská role se dožije reprízy v novém obsazení, reprízy, která už vlastně začala.

Problém menšin provázel republiku od samotného vzniku Československa jako samostatného státu a podstatnou měrou spolupůsobil při mnichovské krizi a při katastrofě, která následovala. K vážnému pokusu o analýzu předválečné minoritní politiky však nedošlo a po válce žádná taková politika koncipována nebyla. Na československém území žije nadále celá řada početných i méně početných národnostních a etnických menšin, o jejichž problémech většina lidí nic neví. Otázky minorit jsou u nás o to závažnější, že Československo patří k zemím s největší hustotou obyvatelstva a že na území republiky se nevyskytují žádné nevyužité prostory. Tyto demograficko-zeměpisné zvláštnosti podbarvují specifickým způsobem tradiční český nacionalismus a vztah k menšinám. Zanedbávání minoritních otázek a potlačování informací o nich je proto zvlášť nebezpečné a nezodpovědné. Specifická situace Československa vyžaduje naopak o to prozíravější a tolerantnější politiku, založenou na racionální vůli k soužití, a ne konzervativní, restriktivní politiku, která je projevem vůle k potlačení a k sociálnímu a kulturnímu pohlcení.

Cikáni-Romové se od ostatních menšin liší tím, že představují rozvojovou kulturu uprostřed kultur evropských. V Československu jsou druhou nejpočetnější, podle některých odborných odhadů dokonce vůbec nejpočetnější menšinou. Tradiční označení "Cikáni" je zatíženo nánosem hanlivých významů, vyvěrajících ze staletých předsudků, a neodpovídá původnímu názvu této etnické skupiny. Používáme tu proto označení R O M O V É , které je v souladu s jazykem i s cítěním Romů samotných i se světovým trendem nahrazovat mnohá dosud užívaná označení etnických a národnostních skupin označeními, jimiž se tyto skupiny označují samy.

V Československu žije přibližně 300 000 Romů. Podle oficiálních údajů je jejich počet menší mimo jiné proto, že při sčítání obyvatelstva závisel vyznačení jejich etnické příslušnosti mnohdy na libovůli sčítacích komisařů a že se někteří Romové zdráhali svůj původ uvést. Pokud jde o jejich podíl na celkovém počtu obyvatelstva, kolísají proto odborné odhady mezi 1,6% a 2,9%. Statistické údaje úředních míst vycházejí obvykle z nejnižších odhadů celkového počtu, což má pro Romy často velmi nepříznivé důsledky, protože podhodnocení celkového počtu vede k nadhodnocení údajů vyjádřených v procentech. Tím se např. zvyšují údaje o kriminalitě i o hmotné bídě Romů, jež jsou z oficiálních míst vesměs interpretovány tak, jako by v žádném směru nepodávaly svědectví o společnosti, v níž Romové žijí, ale jako by výhradně svědčily proti Romům. Víc než čtvrtina romské měnšiny žije v českých zemích, kam se v poválečných letech přistěhovali ze Slovenska. Z původních přibližně 10 000 českých a moravských romů přežilo nacismus jenom několik set osob, ostatní zahynuli v koncentračních táborech, hlavně v plynových komorách. Porodnost Romů je proti ostatní populaci trojnásobná, dětská úmrtnost je dvojnásobná; celkový zdravotní stav romské minority je

ve srovnání s majoritou nepoměrně horší.

V minulosti byly podstatným zdrojem společenské vyřazenosti romské populace rasová odlišnost, krajní chudoba a odlišnost způsobu života. Dnes jsou hlavní překážkou řešení tzv. "cikánské problematiky" v Československu poruchy většinové společnosti. "Cikánská problematika" nabývá na palčivosti úměrně s narůstajícími problémy hospodářství, s pokračující byrokratizací řízení, s dysfunkcí veřejného komunikování v oblasti myšlení a informací a se vzrůstající brutalizací a nezákonnostmi represívních institucí. Tzv. "cikánská otázka" tedy obnažuje hlubší, obecnější problémy celé společnosti. Odhaluje politicko-správní stereotypy stále proklamovaných ideologických tézí, projektů řešení a vyhlašování úspěchů v situaci, kdy se struktura problému naprosto nemění a veškeré proklamace a řešení jsou jen zastíráním vlastního problému.

Faktická i právní situace Romů je plná rozporů. Ústava a mnohé zákony včetně mezinárodních paktů zaručují všem občanům plnou rovnoprávnost nejen individuální, ale i skupinovou, tedy též právo na jazyk, kulturu a rozvíjení specifických zájmů. Práva Romů jako menšiny jsou však v Československu de facto popřena. Zdůrazňování toho, že Romové jsou jen etnickou skupinou, nikoli národnostní menšinou, a umělé zvýznamňování jemného rozdílu mezi pojmy etnický a národnostní byly svého času diktovány požadavkem společenské moci význam minoritního problému zredukovat a jeho výklad podřídit údajným zájmům celé společnosti. Ve skutečnosti vychází oficiální pojetí "cikánské otázky" dodnes ze Stalinových výkladů národnostní otázky. Pro Romy to znamená, že se mohou rozhodovat, zda se stanou Čechy nebo Slováky, přičemž jejich specifika mají zaniknout. Romové právně neexistují, ale přitom byly vytvořeny vládní, krajské a okresní komise, které je shromažďují do evidence a třídí do kategorií podle absurdních kriterií, byly vytvořeny speciální školy, které ovšem romskou kulturu nemají rozvíjet, ale naopak potlačovat, a vydávají se vyhlášky a regionální směrnice k řešení "cikánské otázky". V úředních dokumentech jsou označováni jen za "občany cikánského původu" nebo dokonce jenom za "méně integrované obyvatelstvo".

Tak zvaná "řešení cikánské otázky" se převážně omezují na represívní opatření, která mají často ráz celostátních kampaní, o nichž se většinová populace vůbec nedoví. Prvním takovým celostátním opatřením byl "soupis kočovných a polokočovných osob". Byla to razie, provedená na základě zákona č. 74 z r. 1958 po celém území Československa ve dnech 3. až 6. února 1959. § 3 zákona č. 74/1958 zní: "Kdo setrvává při kočovném způsobu života, přestože mu byla poskytnuta pomoc k trvalému usídlení, bude potrestán pro trestný čin odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta." Tento zákon, který je protiústavní, a administrativní opatření, jimž posloužil jako legální podklad, byly namířeny také proti některým sociálním skupinám z většinové populace, např. proti "osobám světským" (provozovatelům poutových atrakcí), dráteníkům ad. V první řadě však byly namířeny proti Romům, kteří kočovní ani polokočovní nebyli. Romové v Československu se skládají ze tří subetnických skupin, z nichž dvě, představují přibližně 90 až 95 % romské populace na našem území, jsou už nejméně po dvě staletí usedlé. Třetí subetnická skupina - Romové olašští - představující zbývajících 5 až 10 %, donedávna kočovala. Zákon č. 74/1958 byl použit přímo jen ve zcela nepatrném počtu případů, zato v souvislosti se "soupisem kočovných a polokočovných osob" v r. 1959 i později posloužil za podklad k represím rasistické povahy. Zmíněný zákon dodnes platí, a je tedy trvalou hrozbou pro Romy, kteří nekočují, ale bez vlastní viny žijí v podmínkách, jež je nutí k migraci.

Směrnice, podle nichž se prováděl "soupis kočovných a polokočovných osob", byly vypracovány ve vší tajnosti měsíce předem a předepisovaly vše do nejmenších podrobností - dokonce i vybavení místností, kde měl být "soupis" prováděn, způsob jak zajistit umývání rukou pro potřeby daktyloskopie (!) atd. Do "soupisu kočovných a polokočovných osob" museli být zapsáni i Ro-

mové, kteří měli trvalé bydliště i zaměstnání, pokud údajně posílali manželku či družku žebrat nebo se prostituovat; důkazy o žebrotě či prostituci však směrnice nepožadovaly. Mnozí Romové, kteří měli trvalé bydliště i zaměstnání a kočovný způsob života neznali, se dostali do "soupisu" prostě proto, že v době mezi 3. a 6. únorem 1959 náhodou jeli někam vlakem a na nádraží byli zadrženi a označeni za "osoby kočovné". Při "soupisu" jim byl ihned na místě "nabídnut" byt a byli vyzváni, aby nastoupili do práce "na určeném pracovišti podle plánu pracovního zařazení". Vše probíhalo jednorázově a zřejmě mělo odpovídat § 3 zákona č. 74/1958 o poskytnutí pomoci k trvalému usídlení. Pokud Rom zadržený při zmíněné razii v "nabídnutém bytě" a na "určeném pracovišti" nezůstal - byt i z toho důvodu, že už někde bydlel a tam byl i zaměstnán a při provádění "soupisu" na to nebyl brán zřetel - pak se provinil fluktuací, a touto fluktuací navíc "maskoval kočování". Jestliže chtěl dát výpověď ze zaměstnání, byl na něm mnohde ještě řadu let po "soupisu" požadován souhlas národního výboru a zpravidla jej nedostal. Jestliže se chtěl odstěhovat třeba i k blízkým příbuzným do sousedního okresu, byl podmínkou souhlas dvou národních výborů, a to v místě, odkud se chtěl odstěhovat, a v místě, kam se chtěl odstěhovat. A zpravidla takový souhlas nedostal ani v případě, kdy zcela zřejmou motivací takové "migrace" byla těžká nemoc nebo invalidita. Zato mu mohlo být bez řádného soudního jednání přikázáno místo pobytu. Romové, kteří nikdy nekočovali, si ještě řadu let po provedení "soupisu" podávali žádosti, aby byli ze "soupisu" vyjmuti. O těchto žádostech rozhodovaly komise složené obvykle z několika členů národního výboru a jednoho zástupce VB. Tak jako při provádění "soupisu" v r. 1959 hrála hlavní roli VB, tak i v těchto komisích vážilo slovo zástupce VB víc než názor všech ostatních členů. Některé žádosti byly zamítnuty, přestože všichni zástupci národního výboru zasedající v komisi prohlásili, že žadatel do "soupisu" nepatří, a to jenom proto, že zástupce VB jako jediný z členů komise trval na tom, že vzetí do "soupisu" bylo "zákonné", nebo protože žadatel podle zjištění VB "ve svém bytě přijímá a nechá přenocovat návštěvy osob cikánského původu z jiného okresu", nebo že jedno (!) z jeho dětí chodí za školu ap.

Dalším opatřením k "řešení cikánské problematiky" měl být "povinný rozptyl" neboli "likvidace nežádoucích soustředění cikánského obyvatelstva". Tento zásah měl být proveden na základě vládního usnesení č. 502 z r. 1965, které však, jak se brzy ukázalo, bylo neproveditelné a později bylo zrušeno. Pro romskou menšinu však má citelné následky dodnes. V době, kdy měl být povinný rozptyl proveden, bydlelo na východním Slovensku 14 000 romských rodin v 1 318 osadách - správněji ghettech -, z nichž polovina byla bez elektrického proudu, většina byla bez kanalizace, nevedly k nim žádné přístupové cesty a nejbližší prodejny byly vzdáleny několik kilometrů. Zásobování pitnou vodou obstarával mnohde jeden hydrant na pět set nebo více osob, v některých osadách byl dokonce jenom potok. Nemálo obytných chatrčí bylo z hlíny. V některých osadách se životní podmínky dodnes podstatně nezlepšily. Směrnice, podle nichž měl být rozptyl prováděn, však vyžadovaly přednostně zrušení "cikánských soustředění" v oblasti zahraničního turistického ruchu a dále osady Velká Ida, protože ohrožovala "zdraví pracujících Východoslovenských železáren". Sociální a zdravotní aspekt těchto "nežádoucích soustředění cikánského obyvatelstva" z hlediska těch, kteří v nich žili, tedy nepatřil k přednostním úkolům rozptylu - a ve skutečnosti nepatřil ani k jeho úkolům okrajovým. Směrnice dále stanovily, že obyvatelé "cikánských osad, ulic, čtvrtí" atd. musejí být přesunuti do přesně určených míst. Československý občan "cikánského původu" bydlící v určitém okrese byl povinen - a to výhradně vzhledem ke svému rasovému původu - přestěhovat se dle harmonogramu do určeného okresu či kraje a nikam jinam. Pokud byl pro jeho okres stanoven tzv. "družební okres", musel se přestěhovat právě do něho, i když se chtěl přestěhovat jinam, kde třeba měl příbuzné, dívku, přátele, vyhlídky získat práci nebo pod. K charakteristickým znakům vládního usnesení o "likvidaci nežádoucích soustředění cikánského obyvatelstva" a příslušných směrnic patřilo i to, že rozptyl byl povinný a že zároveň musel být dobrovolný. Tento druh juristického ali-

bismu se pak obzvlášť v 70. letech objevuje téměř ve všech dokumentech týkajících se "cikánské problematiky", a to v daleko nepokrytější podobě, než jak jej zná většinová populace.

Je zřejmé, že i tato opatření, omezující práva na svobodu pobytu a na volbu zaměstnání, byla protiústavní.

Nedostatek bytů a organizační neschopnost způsobily, že v rámci povinného rozptylu se v nových působištích nakonec usídlil jen zlomek původně plánovaného počtu rodin. Ustanovení o povinném rozptylu však také požadovalo zamezení "nežádoucí migrace cikánského obyvatelstva". Jestliže rozptyl znamenal povinnou migraci, pak "neplánovaná migrace za účelem získání lepšího zaměstnání, bydlení nebo vyšší společenské pozice" byla nežádoucí a stíhala se. Vládní usnesení č. 502 z r. 1965 bylo sice zrušeno, ale právě nikde nezakotvená formule o "nežádoucí migraci cikánského obyvatelstva" je uplatňována dodnes a značnou část romské populace vystavuje permanentnímu riziku postihu. Romovi, který opustí své bydliště a jinde si najde pracovní příležitost a ubytování, nesmí být v občanském průkaze změněn zápis o trvalém nebo i přechodném bydlišti bez zvláštního souhlasu národního výboru (takový souhlas NV se k přihlášení ostatních občanů nevyžaduje). Nemá tedy možnost vstoupit do pracovního poměru, nemá ani nárok na lékařské ošetření, ani na dávky poskytované z prostředků odborů péče o dítě příslušných ONV atd. Vyřízení jakékoli nejprostší úřední záležitosti je v takových případech o to komplikovanější, že neexistují pravidla pro přímý styk mezi národními výbory nižších stupňů v Čechách a na Slovensku. Pro průměrného Roma s původním bydlištěm na Slovensku a s novým působištěm v Čechách to představuje neustálé a marné cesty z jednoho konce státu na druhý. Národní výbor v novém působišti ho za místního občana neuznává a národní výbor v místě jeho trvalého bydliště s ním zase odmítá jednat a jeho případné nároky neuznává, protože své bydliště opustil.

"Zamezení svévolné migrace" vede k zásahům do nejsoukromější sféry. Výrazným znakem romské komunity je rodová sounáležitost. Romové se zvlášť uvnitř příbuzenstev často navštěvují a tradiční romské normy je zavazují k tomu, aby si navzájem nikdy neodmítli pohostinství. Jestliže si část rodiny najde lepší životní podmínky, přijme do svého kruhu dalšího příbuzného, který lepší živobytí teprve hledá. Tento rys romské povahy a etosu má prastaré kořeny; podobné normy a zvyklosti se dodnes vyskytují u řady národů s vysoce rozvinutou kulturní tradicí, žijících po tisíciletí na vlastním území, např. u Číňanů. Jestliže Rom trvale hlášený jinde několikrát přespí u příbuzného, může být - a často bývá - Veřejnou bezpečností "odsunut", protože se dopouští "svévolné migrace".

Rozptyl měl i své hospodářské pozadí. Na interních zaprotokolovaných poradách pracovníků, kteří měli vládní usnesení č. 502 provádět, byl povinný rozptyl zdůvodňován i nedostatkem pracovních sil v Čechách a přebytkem pracovních sil - tedy nezaměstnaností - na východním Slovensku. V polovině 60. let, kdy měl být rozptyl zahájen, se předpokládalo, že tento stav na úseku pracovních sil potrvá několik let. Ve skutečnosti trvá dodnes. Potřeba nekvalifikovaných pracovních sil vzrůstá, v posledních letech přicházejí i zahraniční dělníci - "gastarbeitři". Zejména velké stavební podniky nesvědomitým verbířstvím získávají na Slovensku Romy pro práci v českých zemích. Při uzavírání smluv v řadě případů těží z jejich neinformovanosti nebo analfabetismu, nebo smlouvu prostě nevystaví. Část těchto romských pracovníků ubytovávají v barácích naprosto nevyhovujících hygienickým požadavkům, mnohé z nich prakticky nutí k nastěhování do přeplněných bytů jejich příbuzných či známých v místě pracoviště. Při náboru není vůbec brán zřetel na rodinné poměry pracovníků. Protože jde o koncerny zvlášť preferované, pracují na vládou sledovaných stavbách, inspekce a kontroly na této praxi až na výjimky nic nezmění.

Rozptyl tedy měl být součástí řešení problému nedostatku nekvalifikovaných dělníků v jedné části státu a nezaměstnanosti v části druhé. Způsob, jakým se měl tento problém řešit - povinný přesun bezprávné menšiny - je stejně příznačný jako příčiny nezdaru - organizační neschopnost a nedostatek bytů. Na druhé straně je však právě zaostávání bytové výstavby jednou

z příčin, proč je "živelná migrace" Romů z hlediska většinové populace i společenské moci prospěšná, ba nutná. Romové "svévolně" opouštějí místa, kde pro ně není práce a stěhují se do českých a moravských průmyslových center, kde jsou jako nekvalifikovaní dělníci - hlavně ve stavebnictví - prospěšní, ba nenahraditelní a kde se ubytovávají v ubytovnách a u příbuzných, nebo formou tzv. nelegálního osídlení získávají byty nejnižší kategorie, často zdravotně závadné. "Živelná migrace" je tedy zaštítěna tím, že stát z ní má hospodářský prospěch; pro Romy tak vzniká dvojaká situace, jež je pro československý právní řád typická a kterou v mírnější podobě většinová populace dobře zná. Na jedné straně se "živelná migrace" toleruje, ale současně je využívána jako důvod nebo záminka k postihu, a to při nejrůznějších příležitostech a v nejrůznějších formách od nezdůvodněných šikan při perlustracích až po nucené vystěhování z bytů, vyvlystnování domků, přikazování místa pobytu atd.

Důsledky úředního postoje k "živelné migraci" jsou nejcitelnější právě v oblasti bydlení. V souvislosti s rozptylem zněla jedna z ústně podávaných, zaprotokolovaných direktiv takto: "V žádném případě nesmí národní výbor žádného cikána přijmout do svého obvodu, není-li pro něj zajištěn byt..." Tato direktiva je uplatnována dodnes, a to výhradně v negativním smyslu. Podniky Romy jako pracovní sílu potřebují, ale národní výbory jim odmítají přidělovat byty. Úroven bydlení romských rodin je přitom nepodstatnější překážkou kulturního vývoje této menšiny a odsuzuje ji na nedohlednou dobu k dědičné roli nekvalifikované pracovní síly. Převážná většina romských domácností v Československu má k dispozici jedinou místnost nebo bytovou jednotku skládající se z kuchyně a jednoho pokoje. Počet osob na bytovou jednotku je proti většinové populaci dvojnásobný a počet osob na obytnou místnost je dokonce téměř trojnásobný. Jsou to většinou byty přeplněné, tmavé a provlhlé a postrádají základní hygienické vybavení.

Školství nebralo donedávna početnou romskou menšinu vůbec na vědomí. Přibližně 30 % Romů jsou analfabeti a ještě ve věkové skupině od 15 do 29 let je analfabetů 17 %. Z 30 letých Romů mužského pohlaví víc než 10 % vůbec do školy nechodilo, 50% vychodilo jen pět tříd a pouze 15% ukončilo základní devítiletou školu. Středoškolské vzdělání má necelá polovina procenta a Romů s vysokoškolským vzděláním je v Československu 50.

Neúspěšnost romských školáků v českých a slovenských školách se často řeší tím, že jsou přeřazováni do zvláštních škol určených pro děti s podprůměrnou inteligencí. Ve školním roce 1970-71 v Čechách do těchto škol chodilo celých 20% romských dětí proti 3% dětí z většinové populace. Podle podrobných psychologických vyšetření většina těchto romských dětí do zvláštních škol nepatří. Paušální zařazování romských dětí do zvláštních škol, které se mnohde praktikuje, utvrzuje profesní diskvalifikaci celé romské populace. Dítě, které projde zvláštní školou, právě tak jako dítě s nedokončeným základním vzděláním má uzavřený přístup k učebnímu poměru ve většině řemesel. Z týchž důvodů je jim uzavřeno i umělecké školství, a to i mimořádným hudebním talentům, jichž je právě mezi Romy hodně; hudební a taneční soubory o ně mají zájem, ale nesmějí je zaměstnat.

Hlavní příčinou neúspěšnosti romských školáků je to, že neexistují romské školy, které by přirozeně navazovaly na romskou kulturu a rozvíjely by ji. Společenská moc dělá naopak všechno pro to, aby romskou kulturu vyhubila, a sdělovací prostředky soustavně šíří ve veřejnosti představy, že taková kultura neexistuje. Romské děti jsou nuceny navštěvovat české a slovenské školy, jejichž vyučovacímu jazyku nerozumějí a kde jim všechno od obrázků ve slabikářích až po učivo vcelku neustále vnucuje představu, že jsou cizí, méněcenná rasa bez jazyka, bez minulosti a bez tváře.

V posledních letech se v místech s větším počtem romských dětí zřizovaly speciální třídy pro romské žáky. Ve vyšších ročnících bývají děti z těchto speciálních tříd přeřazovány do normálních školních tříd a zpravidla dosahují lepších výsledků než romští žáci, kteří takovými speciálními třídami neprošli. Ani v těchto speciálních třídách se však jazykový problém

neřešil a veškerá tíha tohoto experimentu, prováděného s minimem nákladů, spočívá na učitelích, kteří nemají k dispozici žádné zvláštní učebnice ani jiné pomůcky, nedostávají osnovy a marně volají i po nejelementárnější jazykové příručce, která by jim pomohla objasnit prameny jazykových obtíží romských dětí. Mnozí z těchto učitelů pracují nesmírně obětavě, avšak bez sebemenší pomoci a opory ze strany ministerstva školství.

Profesní struktura romské menšiny je dnas mnohem jednostrannější než v době, kdy Romové žili na okraji společnosti a živili se svými tradičními povoálními, která kromě toho ve svém úhrnu představovala vyšší kvalifikaci, než jakou představují jejich profese dnes. Některé z těchto tradičních "cikánských" profesí - např. košíkářství, umělecké kovářství - nacházejí uplatnění i v současné době, ale nejsou Romům přístupné. Dodnes živá je tradiční hudebnost Romů a mnohé přirozené talenty dosahují mimořádných kvalit tím, co se naučí uvnitř rodinné a rodové pospolitosti. Málokterý z nich však obstojí v byrokratickém bludišti vedoucím k povolení k veřejnému vystupování.

V minulosti žili Romové v krajní bídě, přestože byli jako řemeslníci i jako hudebníci uznáváni. Dnešní romští kopáči, uhlíři a pomocní dělníci vydělávají mnohem víc, ale přitom mohou posloužit jako názorný příklad toho, jak může stoupnout hladina příjmů a vydání, aniž stoupne sociální standard. Za současné hospdářské situace však společenská moc potřebuje mít romskou menšinu právě takovou, jaká je: nevzdělanou, bez vyhraněných aspirací a ochotnou přestěhovat se ze dne na den za nekvalifikovanou prací a bez vyhlídky na byt z jednoho konce země na druhý. Nedostatek nekvalifikované pracovní síly v takovém rozsahu, v jakém je pocitován u nác, však není normálním průvodním jevem hospodářského vývoje. Je naopak důsledkem technického zaostávání a hlubších celospolečenských poruch, které způsobily, že pracovní síla je levnější než technika, která by ji měla nahradit. Věčně ovšem tento stav trvat nemůže a vzdor všem poruchám a nedostatkům v řízení musí tak jako v dřívějších krizových etapách k jakémusi vyrovnání s mezinárodním vývojem přesevšechno dojít. Potřeba nekvalifikovaných pracovníků pak poklesne a mezi Romy nutně vznikne hrozba masové nezaměstnanosti, která tuto překotně a bezohledně urbanizovanou menšinu vystaví krajním tlakům a její společenskou vyřazenost a hmotnou tísen rázem propojí s novým etnickým uvědoměním, které pak zesílá o to víc, oč urputněji je dnes potlačováno.

V romské menšině probíhá proces sociální dezintegrace, který nemá v dějinách Romů obdoby. Dokládá jej vzestup počtu Romů odsouzených k trestům odnětí svobody. Příčinou nejsou jen sociální podmínky, v nichž žijí, ani jen urbanizace a uvolnění rodových pospolitostí, které se v prostředí průmyslových center rozpadají, ale hlavně nerovné postavení Romů před zákonem a ve společnosti vůbec.

Tzv. "specificky cikánská kriminalita" je v mnohých případech přímým důsledkem nezaměstnanosti romského dorostu s nedokončeným základním vzděláním. Pro patnáctileté-šestnáctileté Romy není dostatek pracovních příležitostí a ani pracovní úřad nemůže zprostředkovat nic než nejhorší nekvalifikované práce v naprosto nevhodném, často skutečně kriminogenním prostředí. Zvláště dívky jsou raději rodiči ponechány doma, aby pečovaly o sourozence apod., přestože jim hrozí trestní stíhání pro příživnictví. V jiných případech je tzv. "specificky cikánská kriminalita" důsledkem rychlého biologického a sociálního zrání romské populace. Časně navazované partnerské vztahy, které zpravidla vedou k trvalému soužití a vzniku rodiny, jsou posuzovány a trestány jako mravnostní delikty, aniž je posuzována okolnost zcela odlišného kulturního a hodnotového kódu, které jsou podstatou takové formy sociálního chování.

Nepsané zákony, které jsou pro soudní instance fakticky závaznější než zákony psané, požadují, aby se Romům ukládala vyšší výměra trestu než se v obdobných případech ukládá obžalovaným z většinové populace. Kromě toho se soustavně zneužívá jejich neznalosti češtiny a slovenštiny a práv obvi-

něného. Častěji než na obvinění z většinové populace je na obviněné Romy uvalována vazba a jsou diskriminováni i během výkonu trestu.

Nejtruchlivější kapitolou jsou však předpojatá soudní rozhodnutí o umístění romských dětí v dětských domovech proti vůli rodičů schopných dítě vychovávat. Romové, kteří na svých dětech lpí, se v takových případech odebírání dětí brání. Došlo i k případu, kdy VB vyhledala romské dítě schované pod postelí, a to pomocí vycvičeného psa, který dítě před očima rodičů z úkrytu vytáhl. Násilné převádění romských dětí do dětských domovů proti vůli rodičů je velmi často diktováno úsilím zbavovat etnickou skupinu vlivu na její vlastní děti, aby tyto děti podléhaly výhradně vlivu většinové populace.

Zvlášť závažná je otázka sterilizace; ta je v lékařsky řádně odůvodněných případech přípsutná, někdy snad i nutná, mravně však vždy problematická. Souhlas romských žen ke sterilizaci je získáván ovlivňováním, jehož objektivita není zaručena. V některých obvodech se sterilizace ~~rozmk~~ romských žen provádí jako plánovaná administrativní praxe a úspěšnost pracovníků je na interních schůzích hodnocena podle počtu romských žen, jež se jim podařilo k souhlasu se sterilizací přemluvit. Za takových podmínek je objektivnost vyloučena. Mnohdy je k získání souhlasu ke sterilizaci demagogicky využívána peněžní odměna. Tak se sterilizace stává jedním z postupů většinové populace proti populaci menšinové, směřující k tomu, aby se v menšinové etnické skupině bránilo rození dětí.

Subjektivita Romů jako uvědomělé menšiny se koncem 60. let formovala ve Svazu Cikánů-Romů. Tato organizace se u nás poprvé pokusila o to, aby její příslušníci nebyli pasívním objektem sociální péče, ale dobrovolnou frontou sebevědomých a rovnoprávných občanů, kteří by ~~xxxxxxxxxx~~ spolurozhodovali o opatřeních ke změně dávno nenormální situace a na této změně spolupracovali. Začala poprvé v dějinách Romů v Československu působit zcela přirozeným způsobem, který předestřel skutečnou šíři a hloubku problému. Je příznačné, že tato organizace byla pro "znormalizovanou" politickou moc nepřijatelná. Přestože po celou dobu své existence Svaz Cikánů-Romů nabízel své síly ke spolupráci a vždy vystupoval zcela loajálně, byl v dubnu 1973 donucen ukončit činnost. Při procedurách vedoucích k rozpuštění Svazu Cikánů-Romů byli členové vedení této organizace vystaveni neomalenému nátlaku a nepokrytým výhružkám a projevili vytrvalost a statečnost, jaká ve svazových a spolkových činnostech v Československu 70. let nemá obdoby. Romové s vysokoškolským vzděláním, kteří se na činnosti a vedení Svazu Cikánů-Romů aktivně podíleli, se v současné době v mnoha případech živí nekvalifikovanou prací.

Konečné řešení problémů romské menšiny vidí společenská moc v zániku této menšiny jejím splynutím s většinou. Zrušením minority má být zrušen minoritní problém. Teoretickým zdůvodněním tohoto cíle je doktrína, podle které Romové "tvoří odumírající etnickou skupinu", která je "předurčena k zániku". Aby k tomuto zániku došlo, společenská moc brání Romům všemi prostředky v jakékoli samostatné kulturní i jiné aktivitě a zbavuje je jejich jazyka a skupinové identity, usiluje o to, aby zpřetrhala jejich rodová a rodinná pouta a zrušila veškeré vazby jejich pospolitosti. Toto úsilí o splynutí menšiny s většinou však naopak prohlubuje propast mezi Romy a ostatním obyvatelstvem. Je označováno za integraci, ale vyvolává naopak stupnující se dezintegraci.

Pravou podstatou úsilí společenské moci je ve skutečnosti násilná ~~xxix~~ asimilace, proti které se Romové brání, protože je zbavuje přirozených sociálních vazeb a násilně rozkládá základní předpoklady jejich sociálního bytí. Sebezáchovnou reakcí Romů je překlenutí tradičních rozdílů mezi subetnickými skupinami, oslabení rodových rivalit a vznik zcela nového povědomí celoetnické sounáležitosti. Souběžně s poklesem komunikační funkce romštiny u mladší generace Romů v Čechách a na Moravě probíhá proces opačný a vzniká romská literatura, jejíž autoři v dětství romsky nemluvili. Mnohdy se svému jazyku naučili až v dospělosti tak jako někteří z autorů

českého národního obrození. Jazykové vakuum, v němž se v důsledku potlačování romské kultury ocitli, tedy spolupůsobilo jako podnět k tomu, aby vytvořili literární díla v romském jazyce a tím zahájili vývoj, který může vést ke vzniku spisovné romštiny. Tito autoři jsou současnou kulturní politikou odsouzeni k izolaci, přestože právě oni jsou živým dokladem zrodu romské inteligence, která by mohla pomoci sociálně dezintegrační proces zastavit.

Postup společenské moci se tedy míjí účinkem ve všech směrech, protože tvrdě odmítá jedinou přirozenou cestu k sociálním integraci Romů, jíž je integrace skupinová.

Dosud sledovaný cíl zániku skupiny musí proto nutně vést k dalšímu stupnování represí. Jestliže trvalé neúspěchy této politiky nepovedou k důslednému přehodnocení všech jejích komponent, ocitnou se československé instituce velmi brzy v situaci, kdy budou muset čelit obviněním, že se dopouštějí zločinu proti § 259 tr. z. (zákon o genocidiu), který mj. stanoví:

"/1/ Kdo v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu
b) provede opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí,
c) násilně převádí děti z jedné takové skupiny do druhé
bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až patnáct let nebo trestém smrti.

/2/ Stejně bude potrestán, kdo se na činu uvedeném v odstavci 1 účastní."

Bude-li zejména násilné odebírání dětí romským rodičům a sterilizace romských žen pokračovat tak jako dosud, nebude již žádné utajování a žádné nezákonnosti v oblasti justice moci zabránit vznesení formálních obvinění podložených důkazy.

Příliv romských rodin do průmyslových center vede k tomu, že mezi většinovou populací, která je o Romech a jejich problémech naprosto neinformovaná, vzrůstá tendence k segregacionismu a k rasistickým postojům. Tím se většinová populace - vzdor tomu, že je ze sféry rozhodování o státních záležitostech vyloučena - dostává do postavení, kdy je za útisk, jemuž jsou Romové v Československu vystaveni, morálně spoluzodpovědna. Vykonavatelé protizákonných směrnic týkajících se Romů, a to na všech stupních a v různých sférách činnosti a pravomoci, jsou spoluzodpovědni právně a materiálně.

O tom, zdali menšinová populace splyne s většinou, nebo zdali si svá specifika udrží, zdali zůstane menšinou etnickou, nebo se rozvine v menšinu národnostní, o tom všem nemůže rozhodnout nikdo jiný než ona menšina sama. Jestli tento proces rozhodování proběhne klidně nebo bouřlivě a jak dalece bude ovlivněn vědomím kumulovaných křivd, závisí na tom, v jaké míře dokáže většinová společnost této menšině přiznat skupinová práva. Bez nich se Romové nemohou účinně dovolávat ani těch práv, která jim právní řád přiznává - a nemohli by jich účinně užívat ani v případě, že by společenská moc začala platný právní řád dodržovat. Bez skupinových práv nemohou Romové rozvinout žádnou kulturní aktivitu, která by jim dopomohla k vědomí vlastní identity, bez níž je jakákoli skutečná sociální integrace nemožná.

V duchu zásad Charty 77 navrhujeme, aby veškeré dosud utajované informace o Romech byly soustavně uveřejňovány, aby protizákonné zásahy proti Romům a jejich kulturním a organizačním činnostem byly přešetřeny a projednány v souladu s platným právním řádem, aby příslušná ministerstva ve spolupráci s ČSAV, případně dalšími orgány, provedla a zveřejnila seriózní odborný popis a rozbor situace romského obyvatelstva, aby došlo k veřejné, svobodné diskusi o řešení této situace a zejména aby byl připraven návrh úpravy právně neudržitelného postavení Romů. Bez pravdivého odhalení závažnosti problému, bez zásadní právní úpravy a bez skutečné účasti Romů samých na rozhodování o věcech, které se jich týkají, jsou pokusy o řešení otázky romské menšiny u nás iluzorní. Tato otázka už není pouze otázkou menšinovou, ekonomickou nebo sociální, ale čím dál více se stává otázkou svědomí celé společnosti.

oooo0000oooo0000oooo

Sdělení Charty 77 ze dne 10. 12. 1978

Před třiceti lety, 10. prosince 1948, schválilo Valné shromáždění Organizace spojených národů Všeobecnou deklaraci lidských práv. Deklarace se stala jedním z nejvýznamnějších dokumentů naší doby. Jejím přímým důsledkem jsou oba mezinárodní pakty o občanských a lidských právech, které se staly součástí zákonodárství četných zemí včetně Československa. Z Deklarace a obou paktů vyšla také občanská iniciativa Charta 77.

K této příležitosti vydáváme stať prof. dr. Jiřího Hájka, DrSc. a přikládáme text Všeobecné deklarace lidských práv OSN.

V Praze dne 10. prosince 1978

Václav Havel
mluvčí Charty 77

dr. Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

- . - . -

K 30. výročí Všeobecné deklarace lidských práv

Rok, jenž se právě chýlí ke konci, vyznačoval se u nás mimo jiné souběhem několika výročí událostí a situací významných pro běh dějin naší země a jejích národů. Na některá jsme vzpomínali rádi, na jiná se smíšenými pocity. Některá z nich se vztahovala k událostem přesahujícím svým ~~mezinár~~ ohlasem a důsledky naše národní hranice. Nyní na sklonku roku je tato řada jaksi symbolicky uzavírána výročím skutečnosti univerzální povahy, mající svůj dosah i v našem životě. Dne 10. prosince 1948 přijalo Valné shromáždění Spojených národů Všeobecnou deklaraci lidských práv, dokument značného významu a dosahu pro politický, sociální i kulturní život mezinárodního společenství a celého lidstva.

I.

Deklarace byla schválena v době, kdy studená válka již zasahovala rušivě do mezinárodních vztahů i do orgánů OSN, jež připravovaly text dokumentu a jež o něm hlasovaly. Přesto však v jeho textu zní plně vědomí jednoty lidského rodu a pocit odpovědnosti za jeho další vývoj. Při jeho formulaci i schvalování převážil znovu duch společného zážitku otřesů světové války, společného boje proti nebezpečí fašismu, kdy se zrodila nejmocnější aliance dějin lidstva, Spojené národy. Ve Všeobecné deklaraci lidských práv je domýšlena a rozvíjena myšlenka Atlantické charty z r. 1941, jíž vedoucí velmoci této aliance slibovaly, že po vítězství zajistí světu mírový pořádek, poskytující nejen bezpečnost a svobodu všem národům, ale i všem lidem ve světě "svobodu od strachu a od nouze", stejně jako prohlášení Spojených národů z ledna 1942 (podepsaného též Československem) o tom, že vítězství aliance je nezbytné "k obraně života, volnosti, nezávislosti a náboženské svobody a k zachovávání lidských práv a spravedlnosti jak ve vlastních zemích účastněných vlád, tak i v jiných zemích".

OSN při svém vzniku z této aliance jako organizace pro zabezpečení mírového soužití a spolupráce všech zemí a národů, vtělila tyto ideje již do své Charty. Již úvodem k ní prohlašují členské státy "znovu svou víru v základní lidská práva, důstojnost a hodnotu lidské osobnosti". Slova o "podpoře a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny..." se opakují v několika ustanoveních - ať jde o vymezení cílů a zásad celé organizace, o kompetenci a úkoly Valného shromáždění, Hospodářské a sociální rady či o náplň funkce poručenské soustavy, myšlenka, že účinná mírová organizace lidstva musí zabezpečit nejen práva všech národů, velkých i malých, nýbrž i práva všech lidí, je jedním z nejvýznamnějších důsledků druhé světové války, je výrazem rostoucího vědomí jednoty celého lidstva tváří v tvář úkolům i nebezpečím všech států a národů, významným pokrokem ve vývoji mezinárodních vztahů i mezinárodního práva.

Již při založení OSN počátkem léta 1945 navrhovaly některé státy, aby tato myšlenka našla ještě důraznější vyjádření v dokumentu vtěleném do Charty nebo ji doplnujícím - deklaraci lidských práv a povinností států i deklaraci lidských práv obdobné pasážím demokratických ústav od dob americké a francouzské revoluce z konce 18. stol. Tento úkol se stal náplní práce jednoho z významných orgánů OSN. Komise pro lidská práva, jež také vypracovala text, snažící se vystihnout společné měřítko či normu chování států s rozdílným společenským zřízením, s rozličnými právními systémy a kulturními tradicemi i morálními názory a mentalitou, vůči vlastním občanům. Nebyl to úkol snadný zvláště proto, že se tak dálo, jak již vzpomenuto, v době nástupu studené války a rozpadu protifašistické aliance. Přesto bylo vědomí nutnosti spolupráce a věrnosti ideám této aliance stále ještě tak silné, že návrh byl zásafně přijatelný všem tehdejším členským státům OSN (bylo jich 58) a také dalším téměř 100 státům, které od té doby přistoupily. Proti němu nehlasoval nikdo. Hlasování o Deklaraci se zdrželo 8 států.

Všeobecná deklarace vyjadřuje zřetelně myšlenku, že "uznání vrozené důstojnosti a rovných a nezadatelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě". Apeluje nejen na všechny národy a státy, ale i na "každého jednotlivce a každý orgán společnosti", aby působil k rozšíření úcty k vyjmenovaným právům a svobodám a k zavedení "opatření vnitrostátního i mezinárodního charakteru k jejich všeobecnému účinnému uznávání a zachovávání". Práva a svobody, jež vyhlašuje, odpovídají potřebám a zájmům člověka naší doby a přihlížejí i k jeho společenským vazbám a povinnostem. Vyjadřuje-li Deklarace již v úvodu vzájemné závislosti a podmíněnosti opravdu mírového uspořádání mezinárodního společenství a respektování lidských práv, odstranění násilí války a násilí útlaku i vykořisťování člověka mocí ať ekonomickou či politickou -, tu v textu samém je zdůrazněna jednota a vzájemná závislost a podmíněnost obou druhů práv a svobod - jak "klasických" občanských a politických práv, vyhlášených buržoazně-demokratickými revolucemi 19. stol., tak i hospodářských, sociálních a kulturních práv, jejichž potřebu vytyčilo dělnické hnutí ve svém emancipačním boji a jež přednostně zajistily socialistické revoluce a přestavby společnosti 20. stol. Člověk, jemuž je zajišťován jen jeden z těchto druhů práv, nemůže být považován za bytost plně svobodnou, jak bylo mnohkrát řečeno v diskusích v orgánech OSN i v některých jejich rezolucích.

Deklarace odpovídá potřebám současné doby. Právě rozmach vědění a dovednosti, vyjádřený v prudkém růstu vědeckotechnického potenciálu lidské společnosti, vybavuje člověka ohromnými možnostmi, zároveň však jej ohrožuje, vytváří nová nebezpečí jeho svobodě, ba jeho fyzické existenci. Síly snažící se jej manipulovat, omezovat, vystavovat nátlakům všeho druhu dostávají k dispozici obrovské prostředky a zdroje. Právě proto je problém účinného zabezpečení práv a svobod jednotlivce v každé společnosti skutální, naléhavý. Je zahrnut ve všech závažných otázkách současnosti; v problematice odzbrojení a kontroly zbrojení, v otázkách mírového využití atomové energie, v celém komplexu rozvoje vědy a techniky a jeho důsledcích, čerpání přírodních zdrojů a ochrany životního prostředí, rozpadu koloniální soustavy a hledání cest pro rozvoj méně vyvinutých (rozvojových) zemí, v mírovém soutěžení rozdílných společenských soustav. Měla proto Všeobecná deklarace hned po svém vyhlášení značný ohlas ve všech zemích i v mezinárodním společenství. Po Chartě Spojených národů je dokumentem OSN, na nějž se nejčastěji odvolávají další dokumenty mezinárodního, oblastního i národního charakteru. Sehrála kladnou úlohu v urychlení a uspořádaném průběhu procesu dekolonizace už od 50. let a zejména po vyhlášení Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním národům z r. 1960, jež se na ni přímo odvolává. Stejně tak je zdrojem inspirace při úsilí o nový mezinárodní hospodářský pořádek, respektující potřeby rozvojových zemí a jejich národů. Organizace Africké jednoty stejně jako řada států vzniklých za součinnosti

OSN z procesu dekolonizace citují Všeobecnou deklaraci ve svých základních zákonech jako závaznou pro svou politiku.

Všeobecná deklarace sama nemá sice právní závaznost, je aktem politickým, morálně zavazujícím, stejně jako jiné deklarace na ni navazující jak v oblasti zrovnoprávnění žen, tak boje proti rasismu, či zabezpečení práv dětí. Zároven však mnohá z práv vyjmenovaných ve Všeobecné deklaraci stala se předmětem mezinárodně smluvní úpravy buď z iniciativy OSN či Mezinárodní organizace práce, popř. UNESCO. Je to již několik desítek úmluv, závazných pro státy, které k nim přistoupily. (Jmenujme jen namátkou úmluvy MOP o svobodě odborového organizování a kolektivních smluv z r. 1949, o rovnoprávnosti v odměňování 1951, o zákazu diskriminace v zaměstnání 1958, úmluvu UNESCO o nediskriminaci ve vzdělání 1960, úmluvy uzavřené v rámci OSN o zrovnoprávnění žen v občanskoprávní rodinné i politické oblasti 1951, 1957. 1962, úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace 1965 či o potlačení a trestání zločinu apartheidu.

Nejvýznamnější na a na Deklaraci v plném rozsahu navazující jsou mezinárodní pakty o lidských právech. Převádějí zásady vytyčené ve Všeobecné deklaraci v konkrétní závazky států, jež pakty podepsaly a ratifikovaly. Jde o Pakt o občanských a politických právech i Pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Orgány OSN se jimi podrobně zabývaly v létech 1950 - 1966, kdy také přístup nových členských států pověřil rozšíření platnosti a přijatelnosti zásad Deklarace i závazků na nich vybudovaných. Schváleny byly Valným shromážděním 1966 a od té doby je podepsalo a ratifikovalo 70 států. U nás byly podepsány 1968, ratifikovány koncem 1975 a v platnosti jsou od března 1976. Uveřejněny byly ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976 jako součást našeho právního řádu.

Zásady Všeobecné deklarace i závazky z ní vyvozované jsou ovšem potvrzovány v dokumentech převážně politických, jejichž účelem je upevnit a posílit tendence uvolnování v mezinárodních vztazích. Zde je právě z hlediska mírové politiky jako primární zdůraznována důležitost respektování a zachovávání lidských práv. Na Všeobecnou deklaraci lidských práv se tak odvolává už rezoluce OSN nazvaná "Základní předpoklady míru" přijatá z iniciativy západních velmocí v r. 1949, ale také Deklarace o nepřípustnosti intervence, schválená na základě sovětského návrhu 1965, stejně jako deklarace k posílení mezinárodní bezpečnosti z r. 1969. Významná deklarace zásad mezinárodního práva pro přátelské vztahy a spolupráci mezi národy z r. 1970, k níž podnětem byl čs. návrh z r. 1962. řadí úctu k lidským právům a základním svobodám v duchu Deklarace mezi základní povinnosti států. Ještě výrazněji to činí Závěrečný akt konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě ve svých "principech", jimiž se řídí vztahy mezi zúčastněnými státy". Respektování lidských práv jako "podstatného činitele míru, spravedlnosti a blahobytu" je tu zařazeno mezi 10 základních principů, které "mají všechny základní význam", mají být "uplatnovány stejně a bez výhrad", přičemž každý má být "vykládán v kontextu s ostatními".

II.

Neškodí si snad připomenout v této souvislosti, že v našich národních dějinách, má pojem lidských práv a základních svobod své místo, a je spojen s právem na národní existenci jako hodnota, o níž je třeba v zájmu této existence všestranně usilovat. Vždyť už první projev politické vůle českého národa od obrození, svatováclavská petice z března 1848, obsahoval kromě požadavků národní a jazykové rovnoprávnosti a samosprávy také žádost o základní občanská práva a svobody myšlení, projevu i nedotknutelnosti osoby, ale i zárodek soustavy hospodářských a sociálních práv v požadavku organizace práce - dle zrušení roboty. Spojení lidských práv a občanských svobod s národním sebeurčením i sociální spravedlností jde pak ruku v ruce s vývojem politického života a s úsilím o společenský pokrok u nás. Je v dokumentech vyznačující vstup našich národů do samostatnosti ve společném státě, stejně jako v projevech jejich boje proti fašistické okupaci. I pře-

stavba naší společnosti na socialistických základech se ve svých počátcích hlásí k těmto idejím. Ústava 9. května z r. 1948 předstihuje rozsahem i přesností ustanovení o občanských právech a svobodách současné lidovědemokratické ústavy jiných zemí, tehdy platnou ústavu SSSR z roku 1936 (a také naší pozdější, dnes platnou ústavu z r. 1960). Zatímco se v ústavě 9. května odráží koncepce specifické československé cesty k socialismu, byla ovšem praxe po jejím vstupu v platnost ovlivněna podstatně názory a metodami, které později v r. 1956 byly odmítnuty jako "kult osobnosti" Stalina. Ty působily i na postup československých představitelů při jednání a schvalování Všeobecné deklarace v OSN. Byl zcela konformní s postupem SSSR a jiných lidově demokratických států.

V postoji SSSR k Všeobecné deklaraci v době jejího vzniku se odrážel určitý rozpor mezi jeho rozhodující účastí v protifašistické alianci, účinnou podporou jejích zásad a cílů bezpříkladným vojenským úsilím a hrdinstvím i obětavostí jeho lidu na jedné straně a stalinským režimem nezákonných represí a zvůle na straně druhé. SSSR, jenž i po válce usiloval o udržení spolupráce v Spojených národech, účastnil se na přípravě Všeobecné deklarace a přispěl podstatně k vyzdvižení významu hospodářských, sociálních i kulturních práv, jakož i k antikoloniálnímu akcentu obsaženému v konečném textu. Jak bylo konstatováno, vznikala Deklarace v období počátku a stupnování studené války, rozpadu protihitlerovské aliance, v situaci, kdy SSSR a jeho nejbližší spojenci - Československo, Polsko a tenkrát ještě Jugoslávie - ocitali se v politických otázkách na půdě OSN stále zřetelněji v menšině oproti velkému bloku vedenému USA. Vzhledem k trvajícímu uvedenému rozporu vnitřnímu (jehož existence byla přiznána ovšem až 1956) skrývalo v sobě mezinárodní vyhlášení lidských práv v podobě, jak je formuluje Deklarace, a tím spíš sebe mírnější stupeň jejich mezinárodní záruky a ochrany výhodný prostředek nátlaku většiny a tím i amerického hegemona proti SSSR. Všeobecná deklarace lidských práv nemohla mít nijaké místo v černobílém monolitním bipolárním pojetí tehdejší mezinárodní situace "boje dvou táborů", jak jím operovala politika SSSR a komunistických stran. Nehodila se samozřejmě ani do vnitřních režimů podřízených tomuto pojetí a příkazu monolitního semknutí vůči němuž každá úchylka - a dokonce zdání nebo fikce takové úchylky - v myšlení je zradou. To byly důvody, proč při hlasování o Všeobecnou deklaraci, na první pohled všeobecně přijatelné všem, se SSSR a lidově demokratické státy ocitly v nepříjemné společnosti rasistické Jižní Afriky a ortodoxně islamské Saudské Arábie, s nimiž společně se zdržely hlasování.

Z těch důvodů také zaujaly (s výjimkou Jugoslávie, která ostatně již v době jednání o Deklaraci pocitovala nepříznivě dopad bipolárního černobílého pohledu na mezinárodní politiku) na dlouhou dobu negativní postoj k Deklaraci, jež se v jejich zemích nerozlišovala a zůstala pro celou generaci prakticky neznámým dokumentem. I když se tyto státy v OSN účastnily jednání o mezinárodních paktech lidských práv a hlasovaly pro mnoho rezolucí, odvolávajících se na Deklaraci (zejména v procesu dekolonizace), jejich distancování od Deklarace trvalo v podstatě beze změny. Ani světové mírové hnutí řízené světovou radou míru a snažící se podchytit síly stojící značně napravo od komunistů pro cíle blízké zahraniční politice SSSR, nevěnovalo pozornost Deklaraci, třebaže měla takovou přitažlivost právě pro ty kruhy, na něž se snažilo působit. Ani účinky XX. sjezdu SSSR po této stránce nepřinesly podstatnou změnu, alespoň ne bezprostředně.

Postupné překonávání pozic studené války, zmírňování napětí a přechod od konfrontací k dialogu a soužití i prvním stupněm spolupráce mezi SSSR a USA i jejich politickovojenskými seskupeními za současné diferenciace uvnitř kapitalistické i socialistické části světa, dekolonizace "třetího světa" a jeho postupná emancipace při posilování tendencí neangažovanosti vytváří nové ovzduší v mezinárodních vztazích, v němž samozřejmě ještě zdaleka nezanikly staré antagonismy! Zároveň se tlačí do popředí nové problémy a potíže i úkoly, na něž nestačí černobílý pohled teorie dvou táborů ani její novější verze "třídně rozděleného světa". V komplexu této problematiky je postave-

ní člověka a jeho možnosti i perspektivy jedním z jednotících a mobilizujících prvků.

Cítí se to i ve společnostech zemí tzv. reálného socialismu. Tam, kde stát je zároveň monopolním zaměstnavatelem i vládcem a správcem, je akcent lidských práv a svobod jinde než ve společnostech monopolního kapitalismu nebo v rozvojových zemích. Nelze však ani zde považovat problém za odstraněný tím, že se prohlásí za dokonale vyřešení. Že existuje v nové formě i ve společnosti, jež odstranila kapitalismus, uvědomovali si už delší dobu specialisté i komunisté. Prakticky k jeho řešení učinili některé konkrétní kroky komunisté právě v naší zemi v roce 1968 za aktivní účasti značné části celé společnosti. Tehdy poprvé od vzniku svého se Všeobecná deklarace lidských práv u nás volně rozšiřovala, četla a promýšlela i domýšlela. Že tento problém je řešitelný socialisticky a demokraticky, prokázali nejen ti, kdo jej začali řešit, ale i ti, kdo potřebovali půl milionu vojáků a tisíce tanků k tomu, aby jim v tom zabránili.

Politika mírového soužití a úsilí o další postup procesu uvolňování přivedla mezitím vedení SSSR i ostatnách zemí Varšacské smlouvy k tomu, aby v dokumentech napomáhajících tomuto úsilí potvrdili význam respektování lidských práv a svobod právě pro další postup tohoto procesu a aby v jeho zájmu podepsali a ratifikovali pakty o lidských právech. Je to jistě dobrá věc. To, že se 30. výročí Všeobecné deklarace lidských práv připomíná v SSSR i u nás, je pokrokem a mluví to především ve prospěch Deklarace samé.

Nezávisle na tom, co je a ještě bude o ní oficielně prohlašováno, má svou úlohu i v naší společnosti.

Je třeba i vítat, že v listopadové deklaraci států Varšavské smlouvy je věnováno - poprvé v dokumentu tohoto druhu - tak velké místo lidským právům jako faktoru míru a pokroku. Stejně tak budeme souhlasit rádi se slovy, že zásady z Helsink mají být dodržována v plném rozsahu a že lidská práva jsou bytostně spjata s podstatou socialistického společenského zřízení. Je to - alespon ve slovech - velký pokrok proti dobám, kdy se Všeobecná deklaraxe lidských práv a problematika lidských práv vůbec odbývala jako jakýsi buržoazní ideologický kontraband. Je to výsledek prohlubování a konkretizace politiky mírového soužití a snad i trochu také dlouholetého působení lidí i skupin, které přes značné potíže v zemích tzv. reálného socialismu upozorňují na existenci a důležitost právě pro společnost skutečně socialistickou.

Uznává-li se dnes u nás oficielně Všeobecná deklarace lidských práv a platí-li aspon na papíře Pakty z ní vycházející, je tu dána možnost, aby text i obsah těchto dokumentů vstoupily do vědomí co největšího počtu lidí. Je pak na každém z nich, aby zvážil, zda opravdu skutečnosti, s nimiž se setkává, odpovídají slovům těchto textů (i jiných prohlášení představitelů moci a jejich sdělovacích prostředků). Je přece možno si ověřit, zda u nás platí v duchu Deklarace i znění Paktů svoboda mínění a projevu, nedotknutelnost osoby nebo i právo na práci pro každého občana a právo na vzdělání pro jeho děti jako samozřejmé a bezpodmínečné - či zda se tato práva mají udílet jako odměna za mlčení, poslušnost a za plný souhlas s názory a akty moci, předstíraný v předepsaných rituálních formách, po případě zda tu jde o jakési nedostatkové zboží, jež lze obdržet jen za zvláštní příplatek, po případě za projev ochoty jej poskytnout. Charta 77 za téměř dva roky svého působení předložila orgánům státu i veřejnosti řadu konkrétních dokladů o tom, že aspon v mnoha případech se zdá, že pro mocenské orgány platí toto druhé pojetí lidských práv a zákonnosti vůbec - jež má málo společného s uvedenými dokumenty i s podstatou socialismu. Jedinou odpovědí moci na to bylo rozmnožení takových případů.

A tak je letošní oficielně uznávané výročí Deklarace nadále výzvou k jejímu plnění - jak k moci, tak i k těm, koho se tato práva týkají. Neboť každé právo se stává plně platným jen je-li vyžadováno a uplatňováno tím, komu podle normy náleží.

- . - . - . -

Všeobecná deklarace lidských práv

Preambule

Poněvadž uznání vrozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,

poněvadž výsledkem zneuznávání lidských práv a pohrdání jimi byly barbarské činy urážející svědomí lidstva a poněvadž za nejvyšší cíl prostého lidu bylo prohlášeno vybudování světa, v kterém lidé budou požívat svobody projevu, přesvědčení a kde budou zbaveni strachu a nouze,

poněvadž je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákony, nemá-li být člověk donucen uchylovat se, když vše selhalo, k odboji proti tarynii a útlaku,

poněvadž je nutné podporovati rozvoj přátelských vztahů mezi národy,

poněvadž lid Spojených národů potvrdil v Chartě znovu svou víru v základní lidská práva mužů i žen a rozhodl se podporovat sociální pokrok v lepší životní podmínky ve větší svobodě,

poněvadž členské státy převzaly závazek dosáhnout ve spolupráci s Organizací spojených národů rozvoje obecného uznávání a zachovávání lidských práv a základních svobod a

poněvadž všeobecné porozumění pro tato práva a svobody je vysoce důležité pro plné uskutečnění tohoto závazku,

V a l n é s h r o m á ž d ě n í

vyhlašuje

tuto Všeobecnou deklaraci lidských práv jakožto společný cíl pro všechny národy a všechny státy za tím účelem, aby každý jednotlivec a každý orgán společnosti, maje tuto deklaraci stále na mysli, snažil se vyučováním a výchovou rozšiřovat úctu k těm právům a svobodám a zajistit postupnými opatřeními vnitrostátními i mezinárodními jejich všeobecné a účinné uznávání a zachovávání jak mezi lidem členských států samých, tak i mezi lidem území, jež jsou pod jejich pravomocí.

Článek 1

Všichni lidé se rodí svobodni a rovni v důstojnosti i právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.

Článek 2

Každý je oprávněn ke všem svobodám a právům, jež stanoví tato deklarace, bez jakéhokoli ohledu na rasu, barvu, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, majetek, rod nebo jiné postavení.

Dále nebude činěn žádný rozdíl na základě politického, právního nebo mezinárodního postavení země nebo území, k nimž osoba náleží, ať jde o zemi nebo území nezávislé, poručenské, nesamosprávné nebo podrobené jinému omezení suverenity.

Článek 3

Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.

Článek 4

Nikdo nesmí být držen v otrictví nebo nevolnictví: všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.

Článek 5

Nikdo nesmí být podrobován mučení nebo krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Článek 6

Každý má právo, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost.

Článek 7

Všichni jsou před zákonem rovni a mají právo na stejnou zákonnou ochranu bez jakékoli diskriminace. Všichni mají právo na stejnou ochranu proti jakékoli diskriminaci, která porušuje tuto deklaraci a proti jakémukoli podněcování k takové diskriminaci.

Článek 8
Každý má právo na účinnou ochranu proti činům, které porušují základní práva, jež jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem, před vnitrostátními soudy.

Článek 9
Nikdo nesmí být svévolně zatčen, zadržen nebo vyhoštěn.

Článek 10
Každý má stejné právo být řádně a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, pokud jde o určení jeho práv a povinností nebo o jakékoli trestní obvinění proti němu.

Článek 11
1. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo být považován za nevinného, pokud není prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly dány veškeré záruky nutné pro jeho obranu.
2. Nikdo nesmí být odsouzen pro nějaký čin nebo opominutí, které v době, kdy byly spáchány, nebyly podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest těžší, než jakého bylo možno použít v době, kdy byl trestný čin spáchán.

Článek 12
Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na právní ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Článek 13
1. Každý má právo na svobodu pohybu a na volbu bydliště uvnitř hranic každého státu.
2. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.

Článek 14
1. Každý má právo vyhledat a požívat v jiných zemích azyl před pronásledováním.
2. Tothoto práva se nelze dovolávat v případě stíhání vznikajícího na základě nepolitických trestných činů nebo jednání, která odporují cílům a zásadám Organizace spojených národů.

Článek 15
1. Každý má právo na státní příslušnost.
2. Nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.

Článek 16
1. Muži i ženy, jakmile dosáhli zletilosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů rasových, národnostních nebo náboženských uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají nárok na stejná práva během jeho trvání i při jeho rozvázání.
2. Sňatky mohou být uzavřeny pouze se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů.
3. Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu společnosti a státu.

Článek 17
1. Každý má právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými.
2. Nikdo nesmá být svévolně zbaven svého majetku.

Článek 18
Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám, nebo společně s jinými, at veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.

Článek 19
Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení a zahrnuje právo vyhledávat, při-

jímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice.

Článek 20

1. Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování.

2. Nikdo nesmí být nucen, aby byl členem nějakého sdružení

Článek 21

1. Každý má právo účastnit se vlády své země přímo , nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců.

2. Každý má právo na rovný přístup k veřejným službám ve své zemi.

3. Základem vládní moci budiž vůle lid; tato vůle má být vyjádřena pravidelnými konanými a správně prováděnými volbami, na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva tajným hlasováním nebo jiným povnocenným postupem, zabezpečujícím svobodu hlasování.

Článek 22

Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím a mezinárodní soušinností a v souladu s organizací a s prostředky státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti.

Článek 23

1. Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.

2. Každý má, bez jakékoli diskriminace, nárok na stejný plat za stejnou práci.

3. Každý, kdo pracuje, má nárok na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a která by byla doplněna, kdyby toho bylo třeba, jinými prostředky sociální ochrany.

4. Na ochranu svých zájmů má každý právo zakládat odborové organizace a přistupovat k nim.

Článek 24

Každý má právo na odpočinek a na zotavení, včetně rozumného omezení pracovních hodin a pravid lné placené dovolené.

Článek 25

1. Každý má právo na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny, čítajíc v to potravu, šatstvo, bydlení, lékařskou péči a nezbytné sociální služby; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při pracovní nezpůsobilosti, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, xxxxxx nastalé okolnostmi nezávislými na jeho vůli.

2. Mateřství a dětstbí mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské, či nemanželské, požívají stejné sociální ochrany.

Článek 26

1. Každý má právo na vzdělání. Vzdělání neght je bezplatné, aspoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání má být povinné. Technické a odborné vzdělání budiž obecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání budiž stejně přístupné všem podle schopností.

2. Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má pomáhat k vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a skupinami rasovými i náboženskými, jakož i k další činnosti Organizace spojených národů pro zachování míru.

3. Rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti.

Článek 27

1. Každý má právo svobodně se pčastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výtěžcích.

2. Každý má právo na ochranu morálních a materiálních zájmů, které vyplý-

vají z jeho vědecké. literární nebo umělecké tvorby.

Článek 28

Každý má právo na existenci takového společenského a mezinárodního řádu, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uskutečněny.

Článek 29

1. Každý má,povinnosti vůči společnosti, v níž jedině může volně a plně rozvinout svou osobnost.

2. Každý je při výkonu svých práv a svobod podroben pouze omezením stanoveným zákonem výhradně proto, aby bylo zajištěno uznání a zachovávání práv a svobod ostatních a vyhověno spravedlivým požadavkům morálky, veřejného pořádku a obecného blaha v demokratické společnosti.

3. Výkon těchto práv a svobod nesmí být v žádném případě v rozporu s cíli a zásadami Organizace spojených národů.

Článek 30

Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno tak, aby dávalo kterémukoli státu, kterékoli skupině nebo osobě jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.

. . . .

Všeobecná deklarace lidských práv byla přijata na zasedání III. Valného shromáždění OSN ve formě rezoluce číslo 217/III/ dne 10. prosince 1948. ČSSR se hlásí k zásadám této deklarace.

- . - . - . -

Sdělení č. 60

Ve středu 6. 12. 1978 v 8 hod. ráno bude před senátem krajského soudu v Ústí nad Labem (místnost č. 9, 1. patro) projednáno odvolání Jiřího Chmela proti rozsudku okresního soudu v Mostě, jímž byl uznán vinným trestným činem pobuřování (§ 100/1 tr.z.) a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na osmnáct měsíců (viz naše Sdělení č. 23 a 49). Jak známo, Jiří Chmel je jediný signatář Charty 77, který byl odsouzen výhradně za to, že údajně umožnil svým přátelům podepsat prohlášení Charty 77; přitom ani tato skutečnost nebyla před soudem prokázána.

Výbor současně upozorňuje, že předsedou senátu odvolacího soudu je soudce Kugl, pod jehož předsednictvím byli dne 28. září 1977 odsouzeni k vysokým trestům inženýři Aleš Macháček a Vladimír Laštůvka pro údajné podvracení republiky. Tehdejší rozsudek se opíral o pochybnou ideologickou argumentaci (viz též dopis osmi kolegů obou odsouzených Výboru francouzských matematiků ze srpna 1978).

4. ~~xx~~ prosince 1978 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

000ooo000ooo000

Sdělení č. 61

Dne 6.prosince 1978 zamítl Krajský soud v Ústí nad Labem odvolání Jiřího C h m e l a proti rozsudku okresního soudu v Mostě, jímž byl tento čtyřiadvacetiletý technik uznán vinným trestným činem pobuřování (§ 100/1a tr. z.) a odsouzen k osmnáctiměsíčnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody v první nápravně výchovné skupině. Jiří Chmel je od 20. července 1978 ve vazbě (viz naše Sdělení č. 23).

Jak známo (viz naše Sdělení č. 49), ~~xxxxxxx~~ okresní soud v Mostě odsoudil Jiřího Chmela jen za to, že začátkem ledna 1977 údajně umožnil několika osobám podepsat prohlášení Charty 77; tu část obžaloby, která Jiřího Chmela vinila z přehrávání magnetofonového záznamu tohoto prohlášení a nahrávek nekonformních hudebních skupin, soud neuznal za prokázanou. Při hlavním líčení

ve dnech 20. a 25. 10. 1978 vznikla mimořádná situace, zcela se vymykající běžné soudní praxi: všech pět klíčových svědků před soudem v plném rozsahu odvolalo své výpovědi, učiněné v přípravném řízení a prohlásilo je za vynucené nebo vykonstruované vyšetřovateli. Tři z těchto svědků - Josef H e g r , Ivana H o l o t o v á a Josef K l i e r - byli přímo v soudní síni policejně zadrženi a později na ně byla uvalena vazba. Podle našich informací jsou dosud vězněni a jsou obviněni z tr. činu křivé výpovědi. Během hlavního líčení se také ukázalo, že někteří svědci byli vyšetřovatelem vyslýcháni dříve, než bylo ve věci zahájeno trestní stíhání (a tedy zcela protiprávně) a že naopak, jeden svědek byl vyslýchán vyšetřovatelem SNB v době, kdy věc byla ve stadiu řízení před soudem, který jediný měl právo svědka vyslýchat. Senát okresního soudu v Mostě za předsednictví Drahoslava Matěchy přešel tyto závažné nesrovnalosti bez povšimnutí. Předseda senátu navíc při hlavním líčení systematicky krátil práva obhajoby a porušil celou řadu základních procesních ustanovení. Vynesený rozsudek se nemohl opřít o žádný věrohodný důkaz, který by prokazoval žalovanou činnost. I v čs. poměrech bylo za této situace odvolání nadějné.

Odvolání, podané jménem Jiřího Chmela jeho obhájcem JUDr Josefem Danhszem, brojilo především proti mnohonásobnému porušení zákonnosti předcházejícího řízení. Obhájce navrhl zrušení rozsudku v plném rozsahu a vrácení věci jinému soudu prvního stupně k novému projednání. Jiří Chmel se k argumentaci odvolání připojil a navíc uvedl, že on sám podepsal Chartu 77 až půl roku po lednu 1977, kdy - podle obžaloby - se měl dopustit tr. činu pobuřování tím, že měl jiným osobám ve svém bytě umožnit podpisování Charty 77. Prokurátorka se za napadený rozsudek postavila.

Po poradě vyhlásil soud usnesení, jímž zamítl odvolání Jiřího Chmela jako nedůvodné; rozsudek okresního soudu nabyl tak právní moci. V ústním odůvodnění usnesení uvedl předseda senátu, že od e. 1968 uplynula dost dlouhá doba k tomu, aby se Jiří Chmel mohl přesvědčit o správnosti politiky vedení státu. Subjektivní stránka skutkové podstaty tr. činu pobuřování je podle soudce Kugla naplněna tím, že Jiří Chmel se ztotožnil s Chartou 77, která je nepřátelským pamfletem a - jak soudce přímo uvedl - "vměšováním do našich věcí". Jiří Chmel se přiřadil ke zkrachovaným politikům, sdruženým v Chartě 77 a stýkal se s lidmi, kteří nosí dlouhé vlasy a mají v oblibě kulturu, zaměřenou proti státnímu zřízení, prohlásil dále soudce a tvrdil, že izolace od těchto lidí bude mít na Jiřího Chmela výchovný účinek. Po těchto úvahách, které ilustrují konkrétní aplikaci trestního práva v dnešním Československu, přešel soudce k objektivní stránce tr. činu. Není prý podstatné, zda bylo prohlášení Charty 77 v Chmelově bytě čteno, kolovalo-li zde v opise nebo bylo-li tam navíc i podepisováno. Tyto detaily, prohlásil soudce, nic nemění na skutečnosti, že se Jiří Chmel s Chartou 77 ztotožnil a že se svým přesvědčením seznamoval i další osoby.

Ještě před veřejným zasedáním byla učiněna rozsáhlá policejní opatření, jejichž snahou bylo zabránit účasti přátel Jiřího Chmela na tomto zasedání. Došlo k výslechům, zastrašování a odpírání dovolené. V době zasedání pak soudní budovu obstoupili a naplnili příslušníci VB a StB se psy. Přátelé Jiřího Chmela nesměli vstoupit ani do budovy; do soudní síně byla vpuštěna jen jeho manželka a mluvčí Charty 77 Václav Havel jako Chmelův důvěrník. V průběhu veřejného zasedání předseda senátu Kugl prohlédl obsah tašek paní Chmelové a Václava Havla, i když k tomu neměl oprávnění.

Případ Jiřího Chmela je příznačný pro poměry v severních Čechách, kde místní orgány státní moci v posledních letech postupují zvláště brutálně - a dokonce s d vízou "my nejsme takové měkkoty jako ti v Praze" - proti stoupencům lidských práv, příznivcům nekonformní kultury a jinak nepohodlným občanům. Konkrétně postih Jiřího Chmela je i útokem na skupinku mladých lidí - signatářů Charty 77 - kteří se rozhodli opravit dům v Nové Vísce v obci Místo a společně v něm bydlet.

Rozhodnutí odvolacího soudu je v příkrém rozporu s platným právem. Argumentace předsedy senátu představuje navíc celospolečenské nebezpečí a její přijetí by znamenalo další podstatné zúžení právní jistoty občanů: při takovém výkladu trestního práva by mohl být stíhán každý, kdo se z jakéhoko-

li důvodu stal orgánům státní moci nepohodlným. Nejvyšší představitelé ČSSR často prohlašují, že u nás jsou lidé odsuzováni výhradně za trestné činy, nikoli za své názory a postoje. Soudce Kugl zaujal opačné stanovisko, když označil názory Jiřího Chmela za dostatečný podklad k jeho odsouzení a případnou další skutkovou podstatu za nedůležitý detail. Proto by ~~nejvyšší~~ nejvyšší ústavní představitelé ze své pravomoci měli urychleně napravit křivdu na Jiřím Chmelovi. K zjednání práva Jiřímu Chmelovi by ovšem měli spojit své síly všichni, jimž záleží na zákonnosti, spravedlnosti a důstojném životě.

Jiří Chmel je ženatý, adresa manželky: Hana Chmelová, Horňátecká 17/782, Praha 8.

9. prosince 1978 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

- . - . - . -

JUDr Gustáv Husák
prezident ČSSR
generální tajemník KSČ

Brno, dne 7. prosince 1978

Vážený pane doktore,

signatáři tohoto dopisu, vězňové různých dob i různého přesvědčení se obrátili na předsedu okresního soudu v Plzni ve věci Jana Šimsy, evangelického faráře, vězněného od 30. 5. 1978.
Každý, kdo zná vězenské poměry ví, co znamenají pro těžce nemocného člověka. Jan Šimsa těžce nemocen je. Vedeni humánními pohnutkami žádáme p ř e r u š e n í výkonu trestu.
Obracíme se i na Vás, bývalého politického vězně, s prosbou o solidaritu.

MUDr. František Bláha	vězněn 1939-1945	Jiří Müller	vězněn 1971-1976
Ing. Rudolf Battěk	" 1969-1970	Zdeněk Pokorný ing.	" 1972-1976
	1971-1973	Jaromír Procházka	" 1945
Jaromír Dus	" 1971-1972	Dr. Zdeněk Přikryl	" 1971-1974
	1972-1973	ing. Pavel Roubal	" 1978
Jiří Gruša	" 1978	Aleš Richter	" 1971-1972
Václav Havel	" 1977,1978	Zuzana Richterová	" 1971 - 1972
Dr. Ladislav Hejdánek	" 1971-1972	Karel Soukup	" 1976
Milan Hlavsa	" 1976	Jaroslav Suk	" 1969-1971
Ivana Hyblerová	" 1971-1972	Jan Šabata	" 1971-1973
Josef Janíček	" 1976	Anna Šabatová	" 1971-1973
Svatopluk Karásek	" 1976	Petruška Šustrová	" 1969-1971
Dr. Božena Komárková	" 1940-1945	Ing. Petr Uhl	" 1969-1973
Anna Koutná	" 1971-1973	Dr. Zdeněk Vašíček	" 1972-1973
Vavřinec Korčiš	" 1970-1971	Ing. Alois Vyroubal	" 1972-1973
Jaroslav Kukal	" 1976	Pavel Zajíček	" 1977
Pavel Landovský	" 1978		
Dr. Jaroslav Mezník	" 1972-1974		

Za pravost podpisů ručí: Jiří Müller

- . - . -

Předseda okresního soudu v Plzni

Brno, 7. prosince 1978

Vážený pane předsedo,
žádáme o přerušení výkonu trestu odnětí svobody Jana Šimsy, narozeného dne 2. 10. 1929, t.č. v napravně výchovném ústavu Plzeň-Bory.
Svou žádost zdůvodňujeme zdravotní situací Jana Šimsy. Od roku 1972 trpí chladovou alergií těžkého stupně, pro kterou mu byla dne 1. 6. 1973 snížena pracovní schopnost okresní posudkovou komisí sociálního zabezpečení ve Žďáru nad Sázavou. V případě Jana Šimsy nemoc ohrožuje i jeho jedinou ledvinu a propukne-li v plném rozsahu i jeho život. Chladová alergie je nevyléčitelná. Aby nedocházelo ke zhoršení, je nutná preventivní lékařská péče a úzkostli-

vé dodržování stanovených životních podmínek.

Vězenské poměry nemohou nahradit domácí ošetření, jaké bývalí vězňové to můžeme potvrdit z osobní zkušenosti. Ve studených měsících se navíc zvyšuje ohrožení Jana Šimsy, proto žádáme přerušení trestu a jeho odložení na teplé měsíce.

(Podepsáno 32 bývalých vězňů, jejichž jména jsou totožná jako na dopise presidentu G. Husákovi v téže věci)

000ooo000

Předseda Federální vlády ČSSR
Dr. Lubomír Štrougal
Praha 1, nábř. kpt. Jaroše 4

V Praze dne 9. prosince 1978

Vážený pane předsedo vlády,

včera, v pátek 8. prosince asi v ~~18 hod.~~ 18 hod. 15 min. jsme chtěli navštívit mluvčího Charty 77, spisovatele Václava Havla v jeho dejvickém bytě. Dva uniformovaní příslušníci SNB, sedící u stolku v mezipatře, nám zabránili v přístupu k Havlovu bytu a opsali si údaje z našich občanských průkazů. Tato praxe není nová. Již přes rok takto hlídají dnem i nocí policisté byt Petra Uhla a téměř rok Ladislava Hejdánka, předtím i byty prof. Jiřího Hájka, Františka Kriegla a Zdenka Mlynáře. Občas návštěvníky do bytů nepouštějí. Tím vším porušují řadu československých zákonů.

Tato míra nezákonnosti byla nyní u Václava Havla znovu překročena, neboť z bytu nesmí vycházet. Lze tedy mluvit o domácím vězení, které u nás snad mohou uložit jen určité instance ozbrojených složek svým příslušníkům. To však není všechno. Když Václav Havel otevřel dveře bytu a sešel o několik schodů k nám, zahnal ho jeden z příslušníků zpátky. Z pootevřených dveří nám Václav Havel stačil sdělit, že tentýž příslušník předtím zazvonil, aby mu řekl: "Dostaneš takovou nakládačku, až se posereš." Přítomný policista, který i předtím Havlovi vyhrožoval, výrok nepopřel. Václavu Havlovi bylo rovněž vyhrožováno, že neopustí-li do soboty Prahu, bude zatčen.

Četní představitelé státu, i Vy, pane předsedo, několikrát opakovali, že proti Chartě 77 se postupuje pouze politickými prostředky. Všichni však víme, že iniciativa občanů, signatářů Charty i jiných lidí, kteří kriticky zkoumají československou společnost a předkládají své návrhy řešení jejích problémů, se setkává pouze s policejní reakcí či represí. I nejnovější hrubé útoky na Václava Havla, spisovatele, jehož dílo znají v celém světě, jsou zlobou nad tím, že se ve středu odvážil zúčastnit v Ústí nad Labem odvolacího řízení proti Jiřímu Chmelovi, mladému signatáři Charty 77. Jiří Chmel byl odsouzen soudem první instance v Mostě před několika týdny k 18 měsícům vězení a odvolací soud nyní rozsudek potvrdil. Přitom ani při přelíčení nebylo prokazováno nic jiného, že že Jiří Chmel podeppal Chartu 77 a že v jeho bytě údajně Chartu podepsali jiní mladí lidé, přičemž druhé obvinění ani prokázáno nebylo.

Žádáme Vás, pane předsedo, abyste z moci svého úřadu zakročil proti těmto novým nezákonnostem, které jen zostřují situaci, jsou urážkou vyspělého obyvatelstva naší země a nejsou hodny ani vlády, jíž předsedáte.

Dr. Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

Jiří Dienstbier
novinář

000ooo000

Prezident ČSSR
Dr. Gustáv Husák
Praha - Hradčany

Vídeň 23. 11. 1978

Pane prezidente,

před rokem a pl zemřel český filozof, mluvčí Charty 77 profesor Jan Patočka. Jeho smrt byla přímým následkem řady celodenních výslechů Státní bezpečnosti, jimž byl tento starý, nemocný člověk podrobován proto, že se stal

jedním z representantů boje za lidská práva, která, ač zákonem zaručena, jsou v ČSSR v mnohých případech nedodržována a porušována.

Dne 1. 10. 1978 byl protiprávně zadržen můj otec, PhDr Jaroslav Šabata, mluvčí Charty 77, surově zbit příslušníky veřejné bezpečnosti a poté odvezen do věznice v Hradci Králové a obviněn z napadení veřejného činitele. V nejbližší době má být souzen. Celá tato policejní akce je výsměchem principům spravedlnosti a jejím cílem je zdiskreditovat mého otce jako představitele hnutí na obranu lidských práv v Československu a znemožnit mu jakoukoliv další činnost.

Můj otec je vážně nemocen. Během pětiletého vězení z politických důvodů v letech 1971 - 1976 prodělal druhý infarkt myokardu, který nebyl léčen, protože ho vězenský lékař diagnostikoval jako pouhou srdeční slabost. Kromě toho se obnovily jeho žaludeční potíže a objevily se potíže s páteří. Mám vážné obavy o jeho zdraví a život.

Obracím se na Vás, pane prezidente, také proto, že i Vy jste byl protizákonně odsouzen a mnoho let vězněn. Žádám Vás, abyste použil své pravomoci a nařídil zastavení trestního řízení, neodkladné propuštění Jaroslava Šabaty z vězení, důkladné přešetření celé záležitosti a potrestání pravých viníků.

Václav Šabata
Leystrasse 106/III/8, 120 00 Wien,
Austria

Na vědomí:
Václav Havel
Ladislav Hejdánek
Enrico Berlinguer
Willy Brandt
Santiago Carillo
Bettino Craxi
Bruno Kreisky
Georges Marchais
Francois Miterand
Olof Palme
zástupcům tisku

000ooo000

Vážení přátelé,

Ostrava dne 30. 11. 1978

s obavami sleduji dny v kalendáři, blíží se druhý měsíc, kdy byl vzat do vyšetřovací vazby můj manžel PhDr Jaromír Šavrda, nar. 25. 5. 1933, bytem v Ostravě, Výškovická 87, invalidní důchodce.

Protože jsem ho po celou dobu neviděla, jsem znepokojena. Jedná se o vážně nemocného člověka (choroba srdce. TBC ledviny), nemohu být lhostejná k jeho osudu.

Dne 13. 11. 1978 jsem byla volána jako svědek k výslechu (odmítla jsem výpověď). Během svého pobytu na StB, jsem se informovala o jeho zdravotním stavu, bylo mi řečeno, že se nemusím starat, rovněž jsem se dověděla, že můj muž je podrobován psychiatrickému vyšetření, na mou otázku, zda toto vyšetření je nutné, jsem dostala odpověď - ano.

Když jsem projevila přání ho vidět, byla jsem odmítnuta. Jsem velmi znepokojena, obracím se proto na všechny, kteří mohou jakýmkliv způsobem přispět k jeho záchraně, aby neváhali. Obracím se na známé i neznámé přátele s prosbou o pomoc.

Obdržela jsem v těchto dnech dopis od svého muže s datem 17.11.1978, chci Vám zde ocitovat závěr dopisu:

"Minulou sobotu jsem dostal chřipku, v noci jsem měl horečku (a ovšem v té souvislosti i srdeční záchvat), ale v sobotu a v neděli se tu člověk nikoho nedovolá, nahlásil jsem se v pondělí k lékaři, v úterý mě tím pádem přijala sestra a předepsala mi - aspirin. Ale už je to v pořádku, k i když takový acylpirin bez horkého čaje a teplé postele téměř k ničemu není. Jinak mě začíná občas pobolívat levá ledvina. Léky (PAS a jiné) někdy mám, někdy ne, jak kdy. Ale neboj se nic, přežiji to, lidi dokázali přestát horší věci..."

Tolik k dopisu.

Domnívám se, že jeho práce a jeho postoj, zasluhují naši pozornost, nemělo by se na něj zapomínat, prosím Vás proto, pomozte mu ulehčit jeho osud.

Dolores Šavrdová,
Ostrava - Zábřeh, Výškovická 87

ooo 000 ooo 000 ooo

Milí přátelé!

V polovině listopadu, jako již mnohokrát v posledních dvou létech, jsem se zúčastnila soudního jednání s mladými lidmi, kteří se octli na lavici obžalovaných pro své přesvědčení. Tito mladí muži - Petr Cibulka (dvacetiosmiletý), Libor Chloupek (dvacetitříletý) a Petr Pospíchal (pouze osmnáctiletý) svou obhajobou dokázali usvědčit naši společnost ze zrady na jejích vlastních zákonech; protože jen tak je možné, aby byl kdokoliv odsouzen pouze za své přesvědčení a rozšiřování kulturních hodnot, které mají být oficiálně popřeny.

Potkala jsem se zde s jejich mladými přáteli a společně jsme vzpomínali i na ty, které tento osud potkal již dříve a uvědomovali jsme si, že tento soud může být za dané situace kdykoliv vyřčen i nad námi a nad tisíci dalších lidí v naší zemi.

Hovořili jsme o tom, že brzy budou vánoce - tyto svátky míru, dobré vůle a lidského společenství. Přitom řada našich přátel nezasedne s námi a se svými nejbližšími k štědrovečernímu stolu.

Z lítosti nad touto skutečností přišli tito mladí lidé na nápad, pro který mne získali svou opravdovostí. T ř i c e t h o d i n , t. j. o d 12 h o d. d n e 23. p r o s i n c e d o 18 h o d. d n e 24. p r o s i n c e 1 9 7 8 strávíme hladovkou za naše politické vězně. V této malé újmě, pro kterou se svobodně rozhodujeme, chceme vyjádřit svou účast na osudu krutěji postižených přátel a svou občanskou spoluodpovědnost za jejich osud. Nemůžeme se radovat a nevidět, že druzí nevinně trpí. Chceme oslovit svědomí těch, kteří se dosud zcela neohlušili. Tyto hodiny hladu budou nejen projevem solidarity, ale i příležitostí k přemýšlení. Osud politických vězňů je také naší záležitostí. Pokud se někdo z Vás, kteří přečtete tento dopis, budete cítit zasažen jeho naléhavostí alespoň něco udělat na znamení této vnitřní sounáležitosti a bude s k nám chtít připojit, zpravte mne co nejdříve. Nemusím snad zdůrazňovat, že pošta (jako i jiné běžné občanské služby) pro nás neexistuje.

Pokud by se k nám připojili přátelé v zahraničí, bylo by dobré, kdybychom se to dověděli jak my, tak ministerstvo spravedlnosti ČSSR, které míním také já na závěr informovat.

Přeji Vám pro letošní vánoce bohatou nadílku vnitřní síly a radosti a pro ty příští, abychom je mohli trávit všichni u společných stolů.

V Praze dne 3. 12. 1978

Vaše Dana Němcová
Ječná 7, Praha 2

000 oooo 000 oooo 000